

viszonya meglehetősen kérdéses, ugyanis a késő rézkori objektumokból kapott három AMS eredmény közül kettő egyértelműen a későbbi temetkezéssel korrelál, viszont egy dátum gyakorlatilag az alaptemetkezés korával azonos.

A halom központjától D-re kb. 7 m-re, a felső feltöltési rétegben előkerült egy, a kerámialeleteinek köszönhetően jól keltezhető, Árpád-kori tűzhely (13. objektum). A központi sírtól DNy-ra, kb. 6 m-re viszont egy teljesen ép, de állatcsonton kívül keltező tárgyi anyagot nem tartalmazó vörösre égett búbos kemence (7. objektum) került feltárássra, mely talán szintén az Árpád-korra tehető. *(Az illusztrációt lásd a 47. oldalon!)*

A sírból előkerült őskori kerámia, az embercsontok AMS dátumai, valamint a jellegzetes rítuselemek (a sírgödör alakja, tájolása, fedése; a kurgán maga) egyértelműen a Jamnaja-kultúra egyik temetkezését jelzi, mely fölé emelt halomba újra beletemetkeztek a kora bronzkor elején, majd a későbbi időszakokban is használták az így kialakult kurgánt.

A kutatáshoz a gépi munkát a Nóra 97 Kft. biztosította. A dokumentáláshoz szükséges ortofotókat Rák Rezső (Archeodata 1998 Bt.) készítette; a terepi rajzolást Papp Enikő (Déri Múzeum) végezte; a geodéziát és a rajzi feldolgozást Papp Zoltán (Archeodata 1998 Bt.) és Czákó Viktória (Déri Múzeum) végezte. Segítségüket, munkájukat ezúton is köszönjük!

DANI JÁNOS – KULCSÁR GABRIELLA – WŁODARCZAK, PIOTR – HEYD, VOLKER – ZITNAN, ANDREJ – PEŠKA, JAROSLAV – MÁRKUS GÁBOR

82. Hajdúszoboszló, Nyugati legelő (KÖH 85463)

(Hajdú-Bihar megye) U, I

Hajdúszoboszló külterületén, a 034569 hrsz.-ú ingatlanon régészeti próbafeltárást végeztünk a létesítendő szabadidős, fedett főző- és pihenőhely területén, mely a várostól Ny-ra, a Nádudvarra menő műúttól D-re, az egykori agyaggyerő helyén található.

A tűzvíztározó területén húzott szondában 2 objektum feltárását regisztráltuk, a másik szondából – a tervezett pihenőhely területén – régészeti lelet, jelenség vagy objektum nem került elő. A gyepezés eltávolítását követően 40–50 cm vastag, barnásszürke, homokos humusztakarót figyeltünk meg, amely alatt sárga, kemény agyagréteg (altalaj) mutatkozott.

Az I/1-es objektum egy K–Ny-i irányú árok 2 m hosszú szakasza volt, melyből egy obszidiánpenge töredéke, valamint egy, a neolitikumra keltezhető edény rossz állapotú töredékei kerültek elő. A 2/2-es objektum egy leletanyag nélküli, sekély, kerek gödör volt.

Munkatársak: Csörgő József és Volosinovszky György régésztechnikusok.

HULLÁM DÉNES

83. Hatvan belterület (Heves megye) Á, Kö?, Kk, Kú, Tő?, Ú, I

Bástya u. (KÖH 49764): A Bástya utcai parkoló (10. számtól É-ra fekvő területen) kialakításához kapcsolódóan 2013. november 26. – december 20. között végzett régészeti megfigyelés során a csapadékvíz csatorna tervezett nyomvonalában falmaradványok kerültek elő. A vizsgált terület Hatvan belvárosának szélén, a jelenlegi (kanalizált) Zagyva vonalától 90–130 m-re K-re található, mintegy 117 m tengerszint feletti magasságban. A parkoló a középkori Hatvan területére, illetve a török kori vár

helyének ÉNy-i sarkára esik.

2013. december 4-én a munkagép egy mészhabarcsos terméskőfal maradványát sértette meg. A falmaradvány irányának tisztázására kisebb mérvű gépi, majd kézi rábontást végeztünk (K- szelvény). 2013. december 11-én a munkagép beleütöközött a fal folytatásába. A falmaradvány irányának tisztázására kisebb mérvű kézi rábontást végeztünk (Ny-i szelvény). A falmaradványokat dokumentáltuk, a csatorna új, elkerülő nyomvonalon valósult meg.

A K-i és Ny-i szelvényekben feltárt 4,5 illetve 2 m hosszú, 1,5 m vastag, mészhabarcsos falak egyetlen nagy méretű, 10 m-nél hosszabb épület részét képezhették. A fal alapozási szintje, textúrája, kötőanyaga alapján középkori vagy török kori. A falat sok helyütt az alapozási szintig visszabontották, de egyes szakaszokon az alapozástól 150–180 cm magasan is megmaradt (a Ny-i szelvényben csupán 20–30 cm-re a jelenlegi terepszinttől). A K-i szelvényben sikerült megtalálni az alapozáshoz levert cölöpsort, amihez a (külső) falsíkot hozzárakították – a falon több cölöpnél megfigyelhető a cölöpök lenyomata. Az egyik cölöp megőrződött, ezt dokumentálás után kiemeltük; mintegy 90 cm-rel mélyedt a feltehető alsó kősor alá. A falhoz futó rétegeket a későbbi bolygatások elpusztították. Az épület értelmezéséhez kevés adat áll a rendelkezésünkre; éppúgy felvethető, hogy a hatvani vár É-i kaputornyának vagy a hatvani vár Ny-i felében a 16. századi stockholmi alaprajzon és a Houfnagel-metszeten megfigyelhető nagy méretű belső toronynak vagy egy nagyobb (lakó)háznak a része.

A feltárást tanúsága szerint a kutatott terület ugyan jelentős mértékben feltöltött, és sok helyütt nagy mélységben bolygatott, de a falmaradványok előkerülési mélysége (20–30 cm) alapján mégis jelentős középkori, illetve török kori építmények magasan megmaradt falaival lehet itt számolni. A terület régészeti védettsége indokolt. A parkoló környezetében végzett jövőbeni földmunkák is fokozott elővigyázatosságot igényelnek.

Munkatársak: Bilicz Enikő, Bíró László, Rácz Kristóf.

Hatvani utca (KÖH 48872): A Hatvani Lajos Múzeum (Kossuth tér 12.) bővítése során két új szárny épül a jelenlegi épülethez kapcsolódóan, arra merőlegesen, a telekhatárok mellett, egyenként 9,60×7,8 m alapterületen 1,5 m mély alapozással. Mivel a terület a középkori mezőváros és az azt övező török kori palánk területére esik, a régészeti érintettség mértékének megállapításához 2013. október 9. – november 11. között próbaásatást végeztünk. Ennek során a két új épületszárny területén összesen 6 kutatóárokban, mintegy 48 m² területen szondáztuk a lelőhelyet. A múzeum a Kossuth tér D-i sarkának DNy-i oldalán, a török kori város peremén helyezkedik el. A közel négyzet alaprajzú telket ÉK-ról a Kossuth tér, ÉNy és DK felől a szomszédos telkek, DNy-ról egy modern lakótelep határolja. A régi múzeumépület a telek Kossuth tér felőli szélén, azzal párhuzamosan húzódik, 33,8×13,70 m alapterületen. Az udvaron az épülethez tapadó, arra merőleges melléképületek álltak, amelyek felmenő részeit az ásás kezdete előtt elbontották. (A sekély alapokat a próbaásatás során munkagéppel szedtük föl a kutatóárok területén.)

Az I–III. kutatóárokban, az építendő ÉNy-i épületszárny helyén, 1,5 m mélységig nagy kiterjedésű újkori és modern bolygatások mutatkoztak. A IV–VI. kutatóárokban, az építendő ÉK-i épületszárny helyén, 120 cm mélyen téglás-köves törmelékanyag mutatkozott.

Az I. kutatóárokban mintegy 2 m mélységben mutatkozott az altalaj, ami erősen lejt DNY-i irányban. Egy vékony, leletgazdag (főleg állatsont, kevés 16–17. századi kerámia) réteg (1. obj.) elbontása után két leletmentes gödör (8–9. obj.) sarkát és a török kori palánk külső falának nyomát (7. obj.) tártuk föl. A II. kutatóárokban – ahogy az előző kutatóárok alapján várható volt – kissé magasabban jelentkezett az altalaj, a kutatóárok ÉK-i kétharmadában felszíne már síknak mondható. A kutatóárok DNY-i részén 16–17. századi leletekkel keltezhető gödör alját (3. obj.), ÉK-i harmadában a palánk belső falának nyomát (2. obj.) tártuk föl. A III. kutatóárok É-i sarkában egy leletgazdag beásás (5. obj.) D-i negyede jelentkezett. A gödörből egy elbontott szemeskályha darabjai kerültek elő, egész tál- és hagyma alakú kályhaszemek, és 16–17. századi kerámia. Az alsó, sötétebb betöltési rétegben kevesebb lelet került elő. A kutatóárok dokumentálása után rábontottunk a jelenségre, a leletgazdag betöltési réteg csaknem egészét sikerült feltárni; török kori bronz lószerszám rozetta, bronzkanna és gazdag kerámia leletanyag került elő. A jelenség a teljes felületű mélyítés alapján kút lehetett. A kutatóárok közepe táján az altalajban egy lépcsős szintesés észlelhető, ezután DNY felé enyhén lejt az altalaj. A kutatóárok DNY-i részén egy sekély, leletmentes gödör került elő. A IV. kutatóárokban gépi szintsüllyesztés során az újkori köves törmelék közül egy középkori falpillér réteggöve került elő. (Egy másik, hasonló formájú, anyagú és megmunkálási, de eltérő átmérőjű falpillér réteggöve a múzeumépület kapubejáratának ÉNY-i alapfala közműfektetés miatti átvágásakor került elő. Az épület alapfala valószínűleg még sok középkori épületfaragványt rejthet.) 100–110 cm mélységben a durva törmelékes rétegben gazdag kora újkori leletanyag mutatkozott. A kézi bontás során egy, a fennálló épület alapfalára ráhúzódo habarcsos felületre (20. obj.) szórt 18. századi szemétreteg hatalmas mennyiségű leletanyagból egy cserépkályha sarkának zöld mázas angyalféjes csempetöredéke és sok közel egész polikróm mázas tál emelhető ki. A kutatóárok D-i sarkában pedig egy leletszegény gödröt (23. obj.) bontottunk ki. A habarcsos réteg alatt vékony leletszegény réteg (21. obj.) alatt az altalaj mutatkozott. Az V. kutatóárokban a gépi bontás során egy a jelenlegi épülethez köthető újkori falazott szennyvízvezető mutatkozott, amit dokumentálás után elbontottunk. A kutatóárok K-i sarkában leletszegény gödör (16. obj.) mutatkozott. A kutatóárok NY-i sarkában egy nagyobb leletmentes jelenség ÉK-i széle (26. obj.) volt megfigyelhető. A VI. kutatóárok bontása során több vékony, leletgazdag foltot észleltünk vastagabb homogén rétegek közé ékelődve.

A próbaásatás alapján az új épületszárnyak területének nagy részén több mint 1 m mélységig 19–20. századi beásásokkal lehet számolni. A török kori időszakból a visszafoglalás utáni terprendezés miatt itt csak a mélyen altalajba mélyedő jelenségek maradtak meg. Ám ezek között egy igen értékes leletanyag is fennmaradt. Helyben megőrzésre érdemes építészeti részlet nem került elő. Az ásatás eredményei alapján, mérlegelve a szakszerűtlen projekttervezésből kifolyólag az építkezésre rendelkezésre álló szűkös időkeret esetleges túllépéséből adódó lehetséges károkat és a remélhető tudományos hasznot, az új épületszárnyak teljes felületű megelőző feltárását nem javasoltuk. A palánk egykori vonalának jelzésszerű bemutatása indokolt. A Kossuth tér DNY-i oldala tekintetében a későbbi új építkezéseknél indokolt lehet levele teljes felületű megelőző feltárás elvégzése, különösen a jelenlegi házsor területén (amennyiben nem volt alapincízve az épület) és az azt DNY-ról kísérő 10 m-es sávban.

A Kossuth tér D-i részének közepén létesítendő szökőkút gépészeti aknáinak kiásásához, valamint a víz- és villanyvezetékek fektetéséhez kapcsolódóan 2013. október 2.–november 1. között végzett régészeti megfigyelés során középkori jelenségek mutatkoztak. A vizsgált terület Hatvan belvárosának központja, a jelenlegi (kanalizált) Zagyva vonalától mintegy 400 m-e ÉK-re található, mintegy 118 m tengerszint feletti magasságban, a középkori Hatvan, illetve a török kori város területére esik.

A szökőkúthoz egy „ciszternával” egybeépített gépészeti aknát (6,25×3 m) és egy szennyfogó aknát (1,5×1,5 m) terveztek. Ezek kialakításához két egymáshoz csatlakozó munkagödört mélyítették: egy nagyobb, kb. 9,5×5,5 m-es, közel NY–K-i irányú, téglalap alaprajzú, 3 m mélyet és egy ehhez a K-i oldalának D-i részén illeszkedő, kb. 2,5×4 m-es, közel É–D-i irányú, téglalap alaprajzú, 2 m mélyet. A két munkagödör D-i oldala egy vonalba esik. A továbbiakban a nagyobbik munkagödört, mint nagy gépészeti aknát, a kisebbik munkagödört, mint kis gépészeti aknát említjük.

2013. október 2-án a gépészeti aknák mélyítése során 3 jelenség (gödrök, kút) mutatkozott, majd október 4-ével bezárólag további 3 (gödrök). 2013. október 17-én 2 további nagy méretű jelenség (8–9. obj.) rajzolódott. 2013. október 24-én a 9. obj. ÉK-i részének rábontása során éremkincs került elő. A nyeresben cölöplyukak rajzolódtak.

A nagy gépészeti akna területén az altalaj fölött, 100–120 cm mélységben mutatkozó jelenségek sekélynek és leletszegénynek bizonyultak; a kevés lelet alapján a 16–17. századra tehető. Az altalajba mélyedő jelenségek közül a 6. objektum egy leletszegény kerek gödör sekély alja. Az 5. objektum lekerített téglalap alaprajzú, a nyelési szinttől 30–40 cm mély gödör, leletanyaga sok 13. századi kerámia (több kiegészíthető edény), állatsontok, kövek.

A kis gépészeti akna és a rábontás: a kis gépészeti aknához kapcsolódva további közel 4×6 m alapterületen történt feltárás. A 9. objektum K-i rábontása során egy fölszámozt cölöplyukból (12. obj.) 115,60 m Bfm mélységben kincslelet került elő: kis méretű, fehér anyagú, két vízszintes vonal között átlós vonalakkal vörösen festett, letört nyakú palackból rögtönzött persely erősen korrodált, nagy réztartalmú dénárokkal. A 3. objektum 2 m átmérőjű 13. századi kút, elmetszi a másik kutat (9. obj.). A 9. objektum 3,2 m átmérőjű 13. századi kút. Mindkét kútból került elő Árpád-kori kerámia, állatsont, kövek (1 kváder töredéke), és tettünk el talajmintát is; a 3. objektumból előkerült egy salakdarab, a 9. objektumból pedig nagy méretű famaradvány. A 8. objektum nagy méretű, kerek alaprajzú, az altalajba alig mélyülő gödöralj; kevés középkori kerámia és állatsont került elő belőle. A 7., 10–14. objektumok cölöplyukak maradványai, betöltésükben általában sok paticsal. A 12. objektumból a kincsleleten kívül kis méretű fehér oldaltöredék került elő, a többi cölöplyuk a paticsokat leszámítva leletmentes. A 14. objektum belemetsz a korábbi kútba (9. obj.).

A feltárás tanúsága szerint a Kossuth tér területén 1 m-es mélység alatt régészeti jelenségek őrződtek meg, és a mintegy 160 cm mélységben jelentkező altalajba eddig bolygatatlan Árpád-kori jelenségek mélyülnek, ezért a tér területén a továbbiakban 1 m mélységet meghaladó munkák esetén mindenképpen indokoltnak tartjuk a próbaásatást.

Munkatárs: Bíró Emese, a geodéziai bemérést Tanyi Sándor végezte.

Vár (KÖH 63492): A Grassalkovich kastély (Kossuth tér 24.) kertjén áthaladó középfeszültségű kábel kastélykertet meg-

kerülő útvonalon történő kiváltásához kapcsolódó, 2013. november 22.–december 5. között végzett régészeti megfigyelés során a tervezett nyomvonalon falmaradványok kerültek elő. A vizsgált terület Hatvan belvárosának középső része, a jelenlegi (kanalizált) Zagyva vonalától 7–800 m-re K-re található, 118–120 m tengerszint feletti magasságban, a középkori Hatvan, illetve a török kori vár területére esik.

2013. november 22-én a kastély Ny-i szárnya előtt boltozott téglapítmények kerültek elő. Az előkerült jelenségek tisztázására a vezeték nyomvonalát kutatóárokka szélesítettük (I. kutatóárok). 2013. november 28-án a kastély D-i szárnya előtti szakasz K-i felében a vezetékárokban kőfal maradványa mutatkozott, amire kisebb mérvű rábontást végeztünk (II. kutatóárok). A kastély D-i szárnya előtt a vezetékárokából szórvány embercsont (szárkapocs csont) került elő, ami a kastély pincéjében feltárt templom²³ temetőjének bolygatásából származhat.

Az I. kutatóárok a kastély Ny-i szárnyának É-i fele előtt, azzal párhuzamosan helyezkedett el, hossza 6,3 m, szélessége 1,5 m. A kutatóárokban 2 téglalap (talán négyzetes) alaprajzú boltozott téglapítmény egy részét, illetve szélét tártuk föl a kutatóárok É-i felében, valamint egy íves (valószínűleg kör) alaprajzú szintén boltozott téglapítményt. A bontási szintből „kiálló” mintegy 80 cm magas falazatok alapján már építésükkor is a földbe mélyedtek, azokat a közülük kibontott földből előkerült 18. századi leletek *post quem* kelteznek. A két kisebb négyszögletes építmény szélessége 2 m, ezeket a földem közelében 30×50 cm keresztmetszetű csatorna köti össze. Ezeket 25×12×7 cm-es bélyeg nélküli téglából falazták. A nyugatabbinak vasprofilra támasztott kettős boltozatán a metszettel mellett egy nyílás széle észlelhető, a fedlap megrepedt. Az ívelt építmény – ha kör alakú – 6 m átmérőjű lehetett; 28×14×7 cm-es bélyeg nélküli téglából falazták. A falkoronán mindháromnál kissé kiugró téglasar képez párkányt. Az előkerült emlékeket – dr. Tomka Gábor fölvetését továbbgondolva – egy a kastélyhoz tartozó 18–19. századi esővíz gyűjtő rendszer részeként azonosíthatjuk. A két kisebb építmény ülepítőakna, az ívelt pedig egy nagy méretű ciszterna lehetett.

A II. kutatóárok a kastély D-i szárnyának DK-i sarka előtt, az úttal párhuzamosan, DNY–ÉK-i irányban húzódik, hossza 4 m, szélessége 1,9 m. A kutatóárok közepén egy nagy méretű, 3 m vastag mészhabarcos terméskőfalat tártunk fel, a fal ÉK-i sarka lepusztult; csak a fal jelentkezési szintje alatt 70 cm-rel sikerült megtalálni és nem a teljes feltárt hossz. A bontás során csak bontási, illetve feltöltési rétegekben mélyültünk; egyetlen vaspatkó került elő. A falba középtájon egy nagyobb, hasáb alakú faragott követ építettek be hosszirányban; másodlagosan fölhasználta keret vagy küszöb lehet. A fal textúrája alapján középkori vagy török kori lehet. A fal magasabban megmaradt részének vonalában az úttesten hajszálrepedés észlelhető, vélhetőleg az út alatt is magasan megmaradt. A fal pontosabb értelmezése kérdéses. Farkas Csilla hívta fel a figyelmet egy archív képeslapra – még a kastély kerítésének fölépülte előtti időből –, amin a közelben egy hosszúkas szoboralapzat látható, ám ez valamivel nyugatabbra lehetett a feltárt falszakasznál, amennyire a kép alapján megítélhető. A török kori vár DK-i, téglából falazott bástyáját a kastély D-i szárnyától K-re, légópince építésekor, 30–40 éve megtalálták (az adatot Vigh Tibor építésznek köszönöm). Ez a vizsgált falmaradványtól

mintegy 20–30 m-re É-ra volt. Munkahipotézisként fölvethető, hogy egy nagy méretű középkori épület (esetleg csarnoktempom) falának maradványa, amit a török korban visszabontva a várak küszöbgtájként hasznosítottak.

A feltárás tanúsága szerint a kastély Ny-i szárnya előtt nagy méretű, épített, 18–19. századi vízgyűjtő rendszer maradt meg épségben, amely a kastély és kertje részeként maga is műemléki védelemre tart számot. A kastély D-i szárnya előtt található nagy méretű falmaradvány vélhetően mind a kastély, mind az úttest irányában folytatódik. Az úttest túloldalán is számolhatunk előkerülésével. Előkerülési mélysége (40 cm) alapján egyrészt kismérvű földmunkák is veszélyeztethetők, másrészt fölveti, hogy a szemközti térrészen további épített emlékek is magasan megmaradhattak. Ezért a Kossuth tér ezen részén földmunkák esetén fokozott elővigyázatosságot tartunk indokoltnak.

HALÁSZ ÁGOSTON

84. Hatvan, Grassalkovich-kastély, Premontrei kolostor, Vár

(KÖH 63490, 63492)

(Heves megye) Á, Kö, Kk, Kú, Tő, Ú

A hatvani Grassalkovich-kastély (hrsz. 2713/4, műemléki törzsszám: 2123, lelőhely azonosító: 63490, 63492) turisztikai hasznosításához kapcsolódóan, a Széchenyi Zsigmond Kárpát-medencei Magyar Vadászati Múzeum kialakításának előzményeként, a Heves Megyei Múzeumi Szervezet megbízásából a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ Műemléki Kutatási Osztálya 2012. február 28. és március 8. között próbafeltárást végzett a kastély pincéjében, és belső díszudvarában. A próbafeltáráson a pince középső részén ahhoz nem igazodó, elbontott korábbi épület kőfalainak maradványa, és két sír került elő. A középkori templomként azonosított rom jelentős újdonságnak tekinthető.

Mivel a közép- és a kora újkori hatvani vár hiteles ásatásokból nem ismert, helye pontosan nem azonosítható, az illetékes hatóság megelőző feltárást illetve a megfelelő helyekre régészeti megfigyelést (szakfelügyeletet) írt elő az építési engedélyben a pince középső tereiben, az új külső közművek nyomvonalán, és általában, a földmunkával érintett területeken, az egykori magyar város- török szandzsákközpont maradványainak előkerülése reményében.

A megelőző feltárás a pince középső tereiben 2013. május 6. és 21., a belső díszudvarban június 12. és 28., a régészeti megfigyelés a teljes területen április 24. és június 28. között a kastély felújítás kivitelezésével párhuzamosan folyt.

A kivitelező kérésére, a későbbi pincepadló kialakítását megkönnyítendő, a kitermelt földet nem hordtuk ki, a pince egyes helyiségeit hosszanti tengely mentén kettéosztottuk, és egyszerre egyik felét tártuk fel. A felszín, illetve a keletkező metszetek dokumentálása után a területet visszatettük, és az átellenes oldal feltárással folytattuk a munkát. A régészeti leg kutatott terület határait a tavalyi próbafeltárás eredményei szerint határoztuk meg, a Salm-féle, dongaboltozattal fedett középső terekre szorítkoztunk, mert tapasztalataink szerint a későbbi, oldal irányú pincebővítések minden értékelhető régészeti nyomot eltüntettek (ezt 2012 után néhány ellenőrző szondában 2013-ban is megfigyelhettük.)

A középső pinceterekben 2012-ben feltárt falak további folytatása Ny-i és K-i irányban is követhető volt, de sajnos nem

23 RKM 2012, 49–50.